

HUKUK MUHAKEMELERİ KANUNU HÜKÜMLERİNİN İDARİ YARGILAMA HUKUKUNA UYGULANMASI BAĞLAMINDA ASLİ MÜDAHALE SORUNU

Mehmet KODAKOĞLU*

ÖZET

2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun 31. maddesi, idarî yargıda görülen davalarda uygulanacak olan “üçüncü şahısların davaya katılması” müessesesine ilişkin usul ve esaslar açısından, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıfta bulunmuştur. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre davaya iki türlü müdahale mümkündür. Bunlardan biri fer'î müdahale (HMK m. 66-69), diğeri ise aslî müdahaledir (HMK m. 65). Fer'î müdahale, üçüncü kişinin görülmekte olan davanın taraflarından birisinin yanında davaya katılmasıdır. Aslî müdahale ise gerçek anlamda davaya bir müdahale olmayıp, üçüncü kişinin görülmekte olan davanın taraflarına karşı ayrı ve bağımsız bir dava açmasıdır.

Çalışma konumuz dâhilinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na yapılan atıf uyarınca “üçüncü şahısların davaya katılması”ndan “aslî müdahale”nin anlaşılıp anlaşılmayacağı ve idarî yargıda bu müdahale türünün mümkün olup olmadığı hususları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davaya Müdahale, Aslî Müdahale, Davaya Katılma, İdarî Yargıda Müdahale

ABSTRACT

The article 31 of the Administrative Judgment Procedure Code No. 2577 refers to the civil procedure Code No. 6100 in terms of the principles regarding the application of “the intervention of third parties in the case”. According to the code of civil procedure, two kinds of intervention is possible. One of them is secondary intervention (HMK m. 66-69), and the other is principal intervention (HMK m. 65). Secondary intervention is the third party's intervention alongside one of the parties to the case in question. In the

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Bilim Dalı (Medeni Usul ve İcra – İflâs Hukuku ABD) Doktora Öğrencisi.

case of principal intervention, which is not a real intervention, the third party sues a separate and independent case against the parties of the case in question.

In this article, it has been examined whether the “principal interference” from “third parties’ participation in the case” will be understood and whether this intervention is possible in the administrative judiciary according to the reference made to the civil procedure law.

Keywords: Intervention, Principal Intervention, To Participate In The Proceedings, Intervention in Administrative Judgment Procedure

KISALTMALAR CETVELİ

- ABD : Ankara Barosu Dergisi
AD : Adalet Dergisi
age : Adı Geçen Eser
agm : Adı Geçen Makale
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBD : Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
DD : Danıştay Dairesi
dn. : Dipnot
DEÜHFD : Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
EÜHFD: Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
FÜHFD: Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD : Hukuk Dairesi
HGK : Hukuk Genel Kurulu
HK : Harçlar Kanunu
HMK : Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK : Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İÜHFM: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İYUK : İdarî Yargılama Usulü Kanunu
Karş. : Karşılaştırınız

KİBB : Kazancı İçtihat Bilgi Bankası
m. : Madde
Nr. : Kenar Numarası
s. : Sayfa
S. : Sayı
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBBD : Türkiye Barolar Birliği Dergisi
THD : Terazi Hukuk Dergisi
UMD : Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi
vd. : Ve devamı
YD : Yargıtay Dergisi

GİRİŞ

İdarî yargı, idarenin, kamu gücünü kullanarak, kamu hukuku kurallarına tâbi işlem, eylem ve sözleşmelerden kaynaklanan uyuşmazlıklara bakan, kendine özgü kuralları ve yargılama usulleri olan, idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığını denetleme işlevi gören adlî yargının dışında ayrı bir yargı düzenidir¹.

İdarî davalar kaynakları, tarafları, konuları, yargılama usulleri, amaç ve sonuçları itibarıyla hukuk ve ceza davalarından açıkça farklılıklar gösterir². Nitekim hukuk yargılamasında, özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan malvarlığı veya şahısvarlığına ilişkin uyuşmazlıklar karara bağlanırken; idarî yargılamada ise idarenin kamu hukuku alanındaki faaliyetleriyle ilgili ortaya çıkan uyuşmazlıklar karara bağlanmaktadır.

İdarî yargılama hukukuna ilişkin usul ve esaslar, 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu (İYUK)'nda düzenlenmektedir. Ne var ki idarî yargılama usulüne ilişkin tüm kurallar İYUK'ta düzenlenmediğinden, İdarî Yargılama Usulü Kanunu idarî yargılama faaliyetine ilişkin genel kuralları belirlerken, "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu"³ ile Vergi Usul

¹ A. Şeref Gözübüyük, Yönetmelik Yargı, Ankara, 2016, s. 5 vd.; Zehra Odyakmaz, İdarî Usulden Beklediklerimiz, (T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler, 17-18 Ocak 1998, Ankara, s. 2-5), s. 2.

² Lütfi Duran, Türkiye Yönetiminde Karmaşa, İstanbul, 1988, s. 237.

³ Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmesi ile mülga hale gelmiştir. Bu sebeple İYUK m. 31'de belirtilen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ifadesinden Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nu anlamak gerekir. Ne var ki İYUK'un 31. maddesinin birinci fıkrasına yapılan ilave Hukuk Muhakemeleri Kanunu ifadesini

Kanunu'nun Uygulanacağı Haller" başlıklı 31. maddesi ile, yargılama usulü konusunda doğrudan düzenleme getirmediği bazı usul hukuku meseleleri açısından 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)'ya ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na atıfta bulunmaktadır. Her ne kadar Hukuk Muhakemeleri Kanunu adli yargıdaki yargılama usulünü düzenlemiş olsa da, İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapan 31. maddesi, idarî yargılama usulünü de doğrudan etkilemektedir.

İYUK'un "Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Vergi Usul Kanunu'nun Uygulanacağı Haller" başlıklı 31. maddesine göre;

"1. Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda; hâkimin davaya bakmaktan memnuiyeti ve reddi, ehliyet, *üçüncü şahısların davaya katılması*, davanın ihbarı, tarafların vekilleri, feragat ve kabul, teminat, mukabil dava, bilirkişi, keşif, delillerin tespiti, yargılama giderleri, adli yardım hallerinde ve duruşma sırasında tarafların mahkemenin sukûnunu ve inzibatını bozacak hareketlerine karşı yapılacak işlemler ile elektronik işlemlerde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanır. (Ek cümle: 5/4/1990 - 3622/11 m.; Değişik: 10/6/1994-4001/14 m.) Ancak, davanın ihbarı Danıştay, mahkeme veya hâkim tarafından re'sen yapılır. (Ek cümle: 3/11/2016-6754/22 m.) Bilirkişiler, bilirkişilik bölge kurulları tarafından hazırlanan listelerden seçilir ve bilirkişiler hakkında Bilirkişilik Kanunu ve 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.

2. Bu Kanun ve yukarıdaki fıkra uyarınca Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa atıfta bulunulan haller saklı kalmak üzere, vergi uyumsuzluklarının çözümünde Vergi Usul Kanununun ilgili hükümleri uygulanır."

Burada söz konusu düzenlemeyle amaçlanan, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile İdarî Yargılama Usulü Kanunu arasında uyumun sağlanması ve atıf yapılan konularda Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile düzenlenen yargılama hukuku meselelerinin idarî yargının kamu hukukuna özgü bakış açısıyla yorumlanmasıdır⁴.

Bu çalışmamızda, İYUK'un 31. maddesinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na atıf yapılan hallerden "üçüncü şahısların davaya katılması"ndan "asli müdahale" kavramının anlaşılıp anlaşılmayacağı, yani idarî yargıda asli müdahalenin mümkün olup olmadığı sorunu, hem medeni usul hukuku hem idarî yargılama hukuku boyutuyla ele alınarak değerlendirilecektir.

kullansa da gerek madde başlığı gerek birinci fıkrasının ilk cümlesinde yer alan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ifadesi eski haliyle bırakılmıştır.

⁴ A. Şeref Gözübüyük - Güven Dinçer, İdarî Yargılama Usulü, Ankara, 2001, s. 742.

A. MEDENÎ USUL HUKUKUNDA DAVAYA MÜDAHALE

Çekişmeli yargı iki taraf sistemine göre kurulmuştur. Dava açarak hukukî korunma isteyen kişiye davacı, kendisine karşı hukukî korunma istenen kişiye ise davalı denir. Davada, davacı ve davalı taraf dışında yer alan kişiler üçüncü kişidir. Elbette bir hukukî ilişki içinde, aralarında hak mücadelesi veren taraflara karşı üçüncü kişilerin her zaman bir hukukî korunmaya ihtiyaçları olmuştur ve olacaktır da. Açılmış olan bir davaya, davanın tarafları dışında, dava sonucunda hukukî durumu veya hakkı olumsuz yönde etkilenecek olan üçüncü kişinin dâhil olmasına davaya müdahale denmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre davaya iki türlü müdahale mümkündür. Bunlardan biri fer'i müdahale (HMK m. 66-69), diğeri ise aslî müdahaledir (HMK m. 65). Fer'i müdahale, üçüncü kişinin görülmekte olan davanın taraflarından birisinin yanında davaya katılmasıdır. Aslî müdahale ise gerçek anlamda davaya bir müdahale olmayıp, üçüncü kişinin görülmekte olan davanın taraflarına karşı ayrı ve bağımsız bir dava açmasıdır. Bu bakımdan aslî müdahale, üçüncü kişinin ilk davanın taraflarına bir savunma talebi olarak da nitelendirilebilir⁵.

Çalışma konumuz kapsamı dâhilinde bu müdahale türlerinden sadece aslî müdahaleyi ayrıntılı olarak anlatmaya çalışacağız.

I. Fer'i Müdahale

Bir dava sonunda verilen hüküm, sadece o davanın taraflarını bağlar. Ancak bir tarafın davayı kazanmasında hukukî yararı bulunan (HMK m. 66, 1), taraf ve dava ehliyetine sahip üçüncü kişi, o tarafın yanında (HMK m. 63) ve ona yardımcı olmak amacıyla, tahkikat sona erinceye kadar, fer'i müdahil olarak davada yer alabilir (m. 66). Örneğin, (B) ve (C), (A)'nın evini kiralamış ve (A)'ya kira bedellerini ödemişlerse, kiraya veren (A),(B) aleyhine kira alacağının tahsili için dava açarsa, kira sözleşmesine müteselsil kefil olarak imza atan (C), (B)'nin yanında bu davaya müdahale edebilir ve (B)'nin bu davayı kazanması için ona yardımcı olabilir.

Davanın sonucunda hakkı veya borcu etkilenecek olan üçüncü kişi, aslî müdahaleden farklı olarak hukukî yararı olan taraf yanında, onun davayı kazanması amacıyla davaya fer'i müdahil olarak katılabilmektedir⁶. Oysa aslî

⁵ Stelios Koussoulis, Aktuelle Probleme der Hauptintervention, (ZZP 100, s. 211-229), p. 220

⁶ Ramazan Arslan- Ejder Yılmaz- Sema Taşpınar Ayyavaz, Medenî Usul Hukuku, Ankara, 2016, s. 494; Süha Tanrıver, Medenî Usul Hukuku, C. I, Ankara, 2016, s. 548; Hakan Pekcanitez, Medeni Usul Hukukunda Fer'i Müdahale, Ankara, 1992, s. 83; Saim Üstündağ, Medenî Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul, 2000, s. 376; Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, İstanbul, 2001, s. 3451; Abdurrahim Karşlı, Medenî Muhakeme Hukuku, İstanbul, 2012, s. 357; Şanal Görgün, Medenî Usul Hukuku, Ankara 2016, s. 375; Necip Bilge, Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1967, s. 206.

müdahil, görülmekte olan ilk davanın taraflarına karşı ayrı ve bağımsız bir dava açarak taraf sıfatını kazanmaktadır.

II. Aslî Müdahale

İsviçre'nin birçok kantonunda açıkça düzenlenmiş olmasına rağmen, Neuchâtel kantonunda bulunmadığından, mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na alınmayan aslî müdahale, buna rağmen o dönemde gerek doktrin gerek Yargıtay uygulamalarında kabul görmüştür. Nitekim Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu döneminde Türk doktrininde aslî müdahaleden bahsedilmemesini kanun içi boşluk sayan yazarlar da bulunmaktaydı⁷.

Ne var ki aslî müdahale hakkında Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'ndan sonra bazı tasarılarla düzenleme yapma girişimleri olmuştur⁸. Ancak Kadastro Kanunu m. 26/D'de, kadastro mahkemesinin, kadastro mahkemelerine dava açıldıktan sonra, tespitten önceki haklara dayanarak, aslî müdahil olarak katılanların iddialarına dair uyumsuzlukları inceleyip karara bağlayacağı hükmü bulunmaktadır. Söz konusu Kanun'da aslî müdahale açıkça düzenlenmese dahi sadece ismen zikredilmiştir.

Aynı şekilde Türk Medenî Kanunu'nun 713. maddesi de aslî müdahalenin tipik örneği olarak kabul edilmektedir. Nitekim söz konusu maddede, tescile itiraz eden üçüncü kişi (aslî müdahil), tescili istenen taşınmazın, tescil davasının ne davacısına ne de davalısına (veya davalılarına) ait olduğunu, bilakis kendisine ait olduğunu iddia etmekte ve bunun için ayrı bir dava (tescile itiraz davası) açmaktadır.

Aslî müdahale davasında davacı, görülmekte olan ilk davanın konusu üzerinde kısmen veya tamamen hak iddiasında bulunan kişi; davalı ise ilk davanın davacısı ve davalısı olup bunlar arasında şeklî mecburi dava arkadaşlığı söz konusudur⁹.

Aslî müdahale, görülmekte olan bir davanın konusunun üçüncü kişiyi de ilgilendirmesi halinde, üçüncü kişinin taraf olarak bu davaya dâhil olmasına izin verilmesi ve bu üçüncü kişi hakkında hüküm kurulmasının sağlanması ihtiyacından doğmuştur¹⁰.

Nihayetinde aslî müdahalenin değişik kanunlarda örnekleri görünse de bu müdahale için kanunî bir düzenleme ancak 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 65. maddesi

⁷ İsmail Hakkı Karafakih, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara, 1952, s. 133.

⁸ Medeni Usul Kanunu Tasarıları hakkında bkz. Tülay Özer, HUMK'tan HMK'ya Medenî Usul Kanun Tasarıları, İstanbul, 2012.

⁹ Ejder Yılmaz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara, 2012, s. 598, 615; Tanrıver, Usul, s. 543, 547; Kuru, C. IV, s. 3509; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, s. 485, 493; Hakan Pekcanitez- Oğuz Atalay- Muhammet Özekes, Medeni Usul Hukuku, Ankara, 2013, s. 329, 348; Görgün, age, s. 391; Ömer Ulukapı, Medenî Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya, 1991, s. 107.

¹⁰ Yılmaz, Şerh, s. 614.

ile yapılmış ve böylece hukuk sistemimizde önemli bir boşluğun da doldurulması sağlanmıştır.

HMK m. 65 uyarınca; bir yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen ya da tamamen hak iddia eden üçüncü kişi, hüküm verilinceye kadar bu durumu ileri sürerek, yargılamanın taraflarına karşı aynı mahkemede dava açabilir (HMK m. 65, 1). Asli müdahale davası ile asıl yargılama birlikte yürütülür ve karara bağlanır (HMK m. 65, 2).

1. Asli Müdahalenin Tanımı

Doktrinde asli müdahalenin birçok tanımı yapılmıştır. Örneğin, *Kuru*, iki kişi arasında belli bir şey veya hak üzerinde bir dava devam ederken, üçüncü bir kişinin, bu dava konusu olan şey veya hak üzerinde (kısmen veya tamamen) hak sahibi olduğunu iddia ederek (aynı mahkemede) bir dava açmasına asli müdahale demektir¹¹.

Ansay'a göre asli müdahale, bir kimsenin, iki kişi arasında münazaalı bulunan bir mal veya hakkın onlara değil, kendisine ait olduğu iddiası ile onlara karşı dava açmasıdır¹².

Özkes, çekişmeli ve çekişmesiz yargı bakımından asli müdahalenin tanımını ayrı ayrı yaptıktan sonra, hem çekişmeli hem de çekişmesiz yargıyı kapsamak üzere asli müdahaleyi; bir hukukî uyuşmazlık veya çekişmesiz yargı işinde, o yargılama konusu şey veya hak üzerinde, yargılamanın tarafları veya ilgilileri ile hukukî yararı çatışan üçüncü bir kişinin, bu kişilere karşı aynı mahkemede ayrı bir dava açması olarak tanımlamaktadır¹³.

Postacıoğlu'na göre ise, asli müdahale, yürüyen bir davada, taraflardan hiç birinin tarafını tutmadan, dava mevzuu olan hakta müstakil bir hak iddia etmektir¹⁴.

Tanrıver, asli müdahaleyi bir yargılamanın konusunu oluşturan şey üzerinde, kısmen ya da tamamen hak iddiasında bulunan bir kişinin, bu iddiasını ileri sürerek, ilk yargılamanın taraflarına ya da ilgili yahut ilgililerine karşı, aynı mahkemede müstakil bir dava açmak suretiyle gerçekleştireceği müdahale olarak ifade etmektedir¹⁵.

Pekcanitez/Atalay/Özkes ise ortak çalışmalarında, asli müdahalenin gerçekte üçüncü kişinin açılmış bir davaya müdahalesi olmayıp, ilk davanın

¹¹ Kuru, C. IV, s. 3491.

¹² Sabri Şakir Ansay, Asli Müdahale, (AÜHFD, 1950, C. 7, S. 3, s. 632-638), s. 632.

¹³ Muhammet Özkes, Medeni Usul Hukukunda Asli Müdahale, İzmir, 1995, s. 16.

¹⁴ İlhan E. Postacıoğlu, Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul, 1975, s. 306.

¹⁵ Tanrıver, Usul, s. 546.

tarafına veya çekişmesiz yargı işinin ilgililerine karşı açılmış bağımsız bir dava olduğu görüşündedir¹⁶.

Bilge ise aslî müdahalenin, görülmekte olan bir davada, aslî müdahilin, taraflardan hiç birisini tutmadan, dava konusu olan şeyde kendisine ait müstakil bir hakkının bulunduğunu iddia etmesi anlamına geldiğini belirtmektedir¹⁷.

Önen'e göre, davaya aslen katılan, devam eden davaya ilk davacısı ve davalısına karşı yeni ve bağımsız bir dava açmak yoluyla katılmaktadır¹⁸.

Yargıtay kararlarında da aslî müdahale davasının, bir davanın konusunu oluşturan şey veya hakkın, tamamen veya kısmen o davanın taraflarına değil, tersine müdahale talebinde bulunana ait olduğu iddiasını içerdiği ve bağımsız bir dava niteliği taşıdığı belirtilmektedir¹⁹.

Alman Medenî Usul Kanunu'nun 65. maddesinde ise aslî müdahale, "başka kişiler arasında görülmekte olan bir hukukî uyumsuzluk konusu şey veya hak üzerinde, kısmen veya tamamen hak iddia eden kimse, mevcut hukukî uyumsuzluk kesin bir kararla sonuçlanıncaya kadar, hukukî uyumsuzluğun görüldüğü mahkemede, kendi talebini her iki tarafa karşı açacağı bir davayla dermeyan etmeye yetkilidir" şeklinde ifade edilmektedir.

Yine, İsviçre Federal Medenî Usul Kanununun 73'üncü maddesinin birinci fıkrasına göre de, aslî müdahale, Türk hukukundaki ile benzer şekilde, görülmekte olan davanın taraflarına nazaran kısmen veya tamamen üstün bir hak iddiasında olan kişinin ilk derece mahkemesinde bunlar aleyhine dava açabileceği biçiminde dile getirilmektedir.

Aslî müdahale, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 65. maddesine göre, bir yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen veya tamamen hak iddia eden üçüncü kişinin, hüküm verilinceye kadar bu durumu ileri sürmek suretiyle, yargılamanın taraflarına karşı aynı mahkemede dava açması olarak tanımlanmaktadır.

Aslî müdahalenin kapsamlı bir tanımını vermek pek de kolay değildir. Bununla birlikte, gerek doktrinde gerek Kanunda verilen tanımlardan hareketle aslî müdahaleyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

¹⁶ Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 345.

¹⁷ Bilge, age, s. 233.

¹⁸ Ergun Önen, Medeni Yargılama Hukuku, Ankara, 1979, s. 75.

¹⁹ "Davaya konu olan hak veya şey üzerinde kısmen ya da tamamen hak iddia eden kişi, kara verilinceye kadar hakkını ileri sürerek davanın taraflarına karşı aynı mahkemede dava açabilir. Harcı da yatırılarak yapılan müdahale başvurusunun konusu da ayrı bir dava olarak incelenerek sonuçlandırılmalıdır" (14. HD, 13.12.2016, 2015-17457/2016-10336, KİBB). Aynı yönde bkz. 8. HD, 02.05.2016, 6753/6089 (KİBB).

“Asli müdahale, görülmekte olan bir davada, o dava konusu şey veya hak üzerinde, kısmen veya tamamen hak iddia eden ve davanın tarafları ile hukukî yararı çatışan üçüncü bir kişinin, bu kişilere karşı davanın görüldüğü mahkemede bağımsız bir dava açmasıdır.”

2. Asli Müdahalenin Amacı

Asli müdahale sayesinde, üçüncü kişi, görülmekte olan bir davada, dava konusu üzerinde hak iddia ederek ilk davanın taraflarına karşı bağımsız bir dava açabilmektedir. Asli müdahil böyle bir durumda, üçüncü bir taraf haline gelmez. Asli müdahil, açtığı davanın davacısıdır. Nitekim aleyhlerine hak iddia ettiği, ilk davanın davacısı ve davalısı, asli müdahilin davasının davalılarıdır. Böylece, hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun mevcut düzenlemesi karşısında iki taraf sistemi hem de hak arama hürriyeti çerçevesinde üçüncü kişinin hukukî korunma talebi muhafaza edilmiştir.

Asli müdahale bağlamında dava açarak davacı konumuna sahip olan üçüncü kişi, dava açarak dava konusu üzerindeki iddiasını ileri sürmekte; dava açması, bir diğer söyleyişle, asli müdahale davasının davacısı olmasının sonucu olarak, sunduğu deliller ile ispat faaliyetini gerçekleştirmekte; maddî hukuk ve usul hukuku karakterli işlemleri yapabilmekte ve nihayet, mahkemeden kendi adına bir hüküm elde etmektedir. Hak arama hürriyeti çerçevesinde, üçüncü kişinin yargıya başvurma imkânı düşünüldüğünde, asli müdahalenin, bu hürriyetin uluslararası ve ulusal pozitif düzenlemelerindeki tüm görünüm biçimleri bakımından önemi anlaşılmaktadır.

Asli müdahale ile üçüncü kişinin yargıya ulaşılabilirliği, bir diğer söyleyişle adalete erişimi sağlanmakta, üçüncü kişi, genel şartlar dairesinde hiçbir bir engelle karşılaşmaksızın, hakkını mahkeme önünde ileri sürebilmektedir.

Aynı dava konusu üzerinde hukukî yararı bulunan kimselerin, birbirlerinden ayrı ve bağımsız davalar açmaları ile her davada farklı kararların ortaya çıkması ihtimali oldukça fazladır. Nitekim aynı davalıya karşı birden fazla kimsenin, birbirlerinden haberi olmadan, aynı taleplerle farklı mahkemelerde dava açması ve davalının açılan bu davaların tamamını kaybetmesi sonucunda, davalı aleyhine aynı konuda birden fazla farklı hüküm verilmiş olabileceği gibi bu durumda hem davalı hem de gerçek hak sahibi olan kişilerin hakkı ihlâl edilebilir. Bu yüzden asli müdahale davasının, kanun koyucu tarafından gereksiz davalardan kaçınmak veya çelişen kararları engellemek amacıyla yaratıldığını söylemek dahi mümkündür²⁰.

²⁰ Bkz. ve karşı Kurt Knepper, Hauptintervention und Drittwiderspruchsklage, Köln, 1941, p. 9, 12; Adolf Baumbach- Wolfgang Lauterbach- Jan Albers- Peter Hartmann, Zivilprozessordnung mit FamFG, GVG, Band 1, München, 2010, p. 211; Gerhard Lücke- Lücke Wax, Münchener Kommentar

Somut olarak, *muvaazalı bir davaya* üçüncü kişinin aslı müdahil olarak katılması ile üçüncü kişi, ilk davanın taraflarının hilesi ile muvaazalı davalarla elde edilmiş hükümler yüzünden zarara uğratılmaktan korunacaktır²¹. Nitekim doktrinde haklı olarak işaret edildiği üzere, aslı müdahale davasının bir amacı da, muvaazalı yargılamaların cereyan etmesini önlemektir²².

Aslı müdahale, usul ekonomisi ilkesinin makul sürede yargılanma hakkı ile doğrudan ilgilidir. Gerçekten de görülmekte olan davanın konusu üzerinde hak iddia eden üçüncü kişinin açmış olduğu aslı müdahale davası ile ilk davanın birlikte görülmesi veya ayrı ayrı görülmesi, her iki dava bakımından da yargılamanın makul sürede tamamlanıp tamamlanmadığının belirlenmesinde önemli bir kıstas teşkil edecektir. Son tahlilde aslı müdahale davası, usul ekonomisine hizmet etmektedir²³.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 65'inci maddesinin ikinci fıkrasında, aslı müdahale davası ile ilk davanın birlikte yürütülüp, karara bağlanacağına işaret edilmiştir. Hâkimin bu iki davayı birlikte yürütmesi hususunda bir takdir hakkı bulunmamaktadır. Bu bağlamda hâkim, ilk davayı aslı müdahale davası bakımından bekletici sorun yapabilir. Aslı müdahale müessesesi ile öncelikle çelişkili kararlar verilmesinin önlenmesi amaçlandığından, aslı müdahalenin şartlarını taşıdığı durumda, yargılamaları ayrı ayrı görülen davalar sonucunda verilebilecek çelişkili kararlar nedeni ile hakka ulaşılmamasının gecikmesine engel olduğu için de, aslı müdahalenin makul sürede yargılanma hakkına hizmet ettiği söylenebilir²⁴.

Buna göre ilk dava ile aslı müdahale davasına bakan hâkim, yargılama faaliyetini yürütürken, gereksiz gider yapılmasına sebebiyet vererek yargılama hizmetlerinden faydalanmayı pahalılaştırmaması gerekmektedir. Örneğin, aslı müdahale davasına bakan mahkeme gerekmediği halde keşif veya bilirkişi delillerine başvurmaması, şayet bu delillere başvurmak gerekli ise, bunun birden fazla defa yapılmasından da kaçınmalıdır²⁵.

Öte yandan ilk dava ile aslı müdahale davasının tahkikat aşamalarının ortak yürütülmesi, delillere ilişkin masrafların her iki dava için de ayrı ayrı yapılması yerine tek seferde ödenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda

zur Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, Band 1, §§ 1-354, 2. Auflage, München, 2000, p. 495.

²¹ Özekes, Müdahale, s. 20.

²² Bkz. Tanrıver, Usul, s. 546; Özekes, Müdahale, s. 20.

²³ Nitekim bkz. Baumbach-Lauterbach-Albers-Hartmann, age, p. 211; M. Serhat Sarısözen, Usul Ekonomisi İlkesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki Yansımaları, (FÜHFD, 2013/1, S. 1, s. 63-90), s. 68.

²⁴ Yaşar Demircioğlu, Medenî Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Hakkı Güvenceleri, Ankara, 2007, s. 314.

²⁵ Ejder Yılmaz, Usul Ekonomisi, (AÜHFD, 2008, C. 57, S. 1, s. 243-274), s. 265; Cumhuriyet Rüzgaresen, Medenî Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi, Ankara, 2013, s. 45.

aslî müdahale davası sırasında yapılacak bir keşif incelemesi veya bilirkişi raporu ile bu delillere ilk davada yeniden başvurulmasına yapılmasına gerek kalmayacak ve böylece sadece bir kez yapılan keşif incelemesi veya bilirkişi raporu ile makul bir gider ile uyuşmazlık yürütülmüş olacaktır.

Bu çerçevede aslî müdahale davasının en önemli şartı olan üçüncü kişinin ilk davanın konusu üzerinde hak iddia etmesi şartı ile açılan davanın daha iyi yürütülebilmesi için usul ekonomisi ilkesinin yargılamanın düzenli bir şekilde yürütülmesi unsuru da mutlaka dikkate alınmalıdır.

3. Aslî Müdahale Davasının Kabule Şayanlık Şartları

Aslî müdahale davası özelinde, genel ve özel dava şartlarının yanında, sadece aslî müdahale davasına özgülenen kabule şayanlık şartlarının²⁶ da varlığı sağlanmalıdır. Ancak bu şartların tamamının mevcudiyeti halinde, aslî müdahale yoluyla açılan davanın kabule şayan olduğundan bahsedilebilir²⁷. Aslî müdahale davasına bakan mahkeme, aynı genel dava şartlarında olduğu gibi aslî müdahale davasına özgü kabule şayanlık şartlarının da mevcut olup olmadığını, davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır. Aslî müdahale davasının davalıları da her zaman aslî müdahale davasına özgü bu şartların noksanlığını ileri sürebilirler.

a. Görülmekte Olan Bir Davanın Varlığı: Aslî müdahalede bulunabilmek için gerekli olan ilk şart, usulüne uygun olarak açılmış, mevcut ve görülmekte olan bir davanın varlığıdır (bkz. HMK m. 65)²⁸. Pek tabii, burada önemli olan husus, müdahale edilecek bir davanın olabilmesi için, dava sonunda mahkeme tarafından verilecek hükmün, tarafların hukukî durumunu gerçekten etkileyecek nitelikte olmasının gerektiğidir²⁹. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 65'inci maddesinin birinci fıkrasında aslî müdahalenin "Bir

²⁶ Çalışmamızda, aslî müdahale davasına özgü şartlar açısından, "özel dava şartları" ile karıştırılmaması için "kabule şayanlık şartları" kavramını kullanmayı tercih ettik.

²⁷ Leo Rosenberg- Karl Heinz Schwab- Peter Gottwald, Zivilprozessrecht, München, 2010, p. 270.

²⁸ Kuru, C. IV, s. 3507; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, age, s. 493; Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 347; Yılmaz, Şerh, s. 615; Tanrıver, Usul, s. 546; Karlı, age, s. 363-364; Görgün, age, s. 381; Rosenberg-Schwab-Gottwald, age, p. 270; Eduard Picker, Die Drittwiderspruchsklage in ihrer geschichtlichen Entwicklung als Beispiel für das Zusammenwirken von materiellem Recht und Prozeßrecht, Köln-Berlin-Bonn-München, 1981, p. 649; Baumbach-Lauterbach-Albers-Hartmann, p. 212; Hanns Prütting- Markus Gehrlein, ZPO Kommentar, 1. Auflage, Luchterhand, 2010, § 64, 2; Joachim Hans Musielak, Kommentar zur Zivilprozessordnung, München, 2002, p. 223; Naftali Kirch, Die Hauptintervention und ihre Ausgestaltung in den schweizerischen Kantonalen Zivilprozeßordnungen, Zurich, 1934, p. 33; Ernst Staehelin, Die Nebenparteien im Zivilprozeß, Basel, 1981, p. 148; Franz Felician Heim, Die Hauptintervention, München, 1907, p. 41; Heinz Thomas- Hans Putzo, Zivilprozeßordnung, 18. Neubearbeitete Auflage, Leinen, 2016, p. 156; Eberhard Ksoll, Zivilprozeßrecht, 2. Auflage, Düsseldorf, 1971, p. 125. Nitekim Alman hukuk doktrininde, bu şart, biraz nüansla, iki taraf arasında henüz sonuçlanmamış olan bir davanın varlığı ve davanın kesin hükümle sonuçlanmamış olması gerektiği biçiminde de açıklanmaktadır (Richard Zöllner, Zivilprozessordnung, Köln, 2009, p. 291; Christoph G. Paulus, Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren und Zwangsvollstreckung, Springer, 2004, p. 187; Prütting-Gehrlein, § 64, Nr. 3).

²⁹ Özekes, Müdahale, s. 24;

yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde” mümkün olabileceğini düzenlemiştir. Nitekim söz konusu maddeye dikkat edildiği takdirde “davaya müdahale” değil, “yargılamaya müdahale” ifadesinin kullanıldığı görülecektir. Burada “dava” yerine “yargılama” teriminin tercih edilmesinin sebebi, aslî müdahalenin, derdest bir dava sırasında olduğu kadar, bir çekişmesiz yargı işinde de gerçekleştirilebilmesidir³⁰.

Davanın henüz derdest, yani kesin hükümle sonuçlanmamış olması gereği bağlamında, Türk hukuku bakımından özellikle dikkat edilmesi gereken husus, aslî müdahalenin ancak, ilk derece yargılamasında hüküm verilene kadar mümkün olduğudur. Buna karşılık kanun yolları aşamasında, bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak yeniden esas hakkında yargılama yaptığı hallerde dahi aslî müdahalede bulunulamaz (bkz. HMK m. 357).

Bir davanın görülmekte olduğunun tespiti için davacının, iddiasının sonucunda davalı ile arasındaki uyuşmazlığın çözümlenmesi talebi ile mahkemeye başvurması yeterli değildir. Çünkü görülmekte olan bir davanın varlığından söz edilebilmesi için, o davanın usulüne uygun olarak açılması şarttır³¹. Dava ise, dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte açılmış sayılır (HMK m. 118, 1; Yön. m. 197, 5). İşte ancak, HMK'nın işaret ettiği ve Yönetmelikte usulüne yer verildiği şekliyle bir dava dilekçesi kaydedildiği zaman, artık açılmış ve görülmekte olan bir davadan söz etmek mümkündür. Bu sebeple, aslî müdahalenin yapılacağı zamanın başlangıcı, ilk davanın açıldığı, yani derdest hale geldiği; bir diğer söyleyişle dilekçenin elektronik ortamda kaydedildiği, bu gerçekleştirilemediği takdirde fiziksel ortamda kaydedildiği andır.

İlk davanın, mahkemeden istenen hukukî korumaya göre ne tür bir dava olduğunun, aslî müdahale davasına herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sebeple ilk davanın eda, tespit³² veya inşaî dava olması, aslî müdahale

³⁰ HMK m. 65 Gerekçesi.

³¹ Hans W. Fasching, Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, 2. Band, 1. Teilband: EGZPO, §§ 1-73 ZPO, Wien, 2002, p. 379; Fuat Tiryaki, Derdestliğin Şartları, (ABD, 1979/2, s. 34/40), s. 34; Mustafa Reşit Belgesay, Dava Teorisi, İstanbul, 1943, s. 24; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, age, s. 310; Süha Tanrıver, Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı, Ankara, 2007, s. 9; Necip Bilge- Ergun Önen, Medenî Yargılama Hukuku, Ankara, 1978, s. 419; Ömer Ulukapı, Medenî Usul Hukukunda Derdestlik ve Sonuçları, (YD, 1995/4, 395-442), s. 399; Üstündağ, age, s. 480; Önen, Yargılama, s. 139.

³² “Taraflar arasında yapılmış geçerli bir arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi bulunmadığı halde, davalıların, davacılar a ait arsaya inşaat yaptıklarını ileri sürerek, taraflar arasında geçerli bir sözleşme bulunmadığının tespitiyle davalıların taşınmaz müdahalelerinin meni istemine ilişkindir. Davacı arsa sahipleriyle aslî müdahale talep eden yüklenici şirket arasında arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi imzalanmış, sözleşmede devir yetkisi ve izni olmadığı halde, yükleniciyle davalı şirket adı yazılı protokol ile, inşaat davalıya devredilmiştir. Aslî müdahale talep eden şirket, müdahale dilekçesinde, sözleşmede belirlenen çeklerin ödenmediğini asıl sözleşmenin feshedilmediğini ileri sürerek, tapu iptal ve tescilini istemiştir. Görülüyor ki, gerek davacı arsa sahipleriyle asıl yüklenici arasındaki sözleşmeyle daha sonra yapılan adı yazılı sözleşmelerin değerlendirilmesi açısından, gerekse, aslî müdahale dilekçesindeki talep dikkate alındığında, asıl ve birleşen davada verilecek hükmün, şirket haklarını

davasını engellememektedir³³. Pek tabii ki her davanın özellikleri ile aslı müdahale davasının şartları birlikte değerlendirilerek hangi davalara aslı müdahalede bulunulacağına karar verilmesi daha yerinde olacaktır.

Buna karşılık, henüz dava açılmamışsa, ortada mevcut ve görülmekte olan bir dava olmadığından, aslı müdahale davasından da bahsedilemez³⁴. Eğer hakkının ihlâl edildiğini iddia eden üçüncü kişi, mevcut ve görülmekte olan bir dava olmadan dava açarsa, bu durumda bir aslı müdahale davası değil, ayrı ve bağımsız bir dava söz konusudur.

Davanın tarafları mahkeme huzurunda feragat veya tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri uyuşmazlıkları konu alan davalarda sulh sözleşmesi veya kabul ile davaya son verdikleri takdirde, mahkemece herhangi bir hüküm verilmesine ihtiyaç olmaksızın yargılama kendiliğinden sona ermektedir. Kısacası, konumuz özelinde, davaya son veren bu taraf işlemleri neticesinde dava artık derdest değildir³⁵. İşte, usulüne uygun ve kanunî şartları taşıyan bir sulh, kabul veya feragat işleminden sonra, fakat mahkemenin bu konuda karar verilmesine yer olmadığına dair karar vermesinden önce, aslı müdahale talebinde bulunulduğu takdirde, artık görülmekte olan bir davanın varlığından söz edilemeyeceğinden³⁶ böyle bir durumda da, aslı müdahale davasının ayrı ve bağımsız bir dava olarak kabulü gerekecektir.

Geçici hukukî korumalardan ihtiyati haciz (İİK m. 257-268), ihtiyati tedbir (m. 389-399) ve delil tespiti (m. 400-405) ise dava olmadıklarından aslı müdahale mümkün değildir³⁷.

doğrudan etkileyeceği açık olduğundan aslı müdahale talebinin kabulüyle delillerinin toplanarak, inceleme ve değerlendirme yapıp, sonucuna uygun hüküm kurulması gerekirken, hukukî yarar bulunmadığından bahisle, aslı müdahale talebinin reddi doğru olmamıştır” (23. HD, 16.01.2015, 2014-9434/214, KİBB).

³³ Friedrich Stein-Martin Jonas, Kommentar zur Zivilprozessordnung, Tübingen, 2003, p. 196; Bernhard Wiczorek-Rolf A.Schütze, Zivilprozeßordnung und Nebengesetze Großkommentar, 3. Auflage, 1994, § 64, Nr. 25.

³⁴ “Davacımız Esat kadastro tespitine süresinde itiraz etmemiş ve tutanak kendisi yönünden kesinleşmiştir. Yasin tarafından açılmış bir dava olmadığına göre, Esat’ın davasına aslı müdahale olarak da kabule imkân yoktur” (HGK, 03.05.2000, 8-842/854, KİBB); Stein-Jonas, p. 197; Eberhard Schilken, Münchener Kommentar zur Zivilprozeßordnung, München, 1992, p. 438.

³⁵ Bkz. Kuru, C. IV, s. 3455; Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 820. Davada sulh, kabul veya feragatin kısmî olarak yapılması halinde dava o kısım için sona erip; ancak geriye kalan kısım için devam edeceğinden aslı müdahale mümkün olabilecektir.

³⁶ Zöller, age, p. 291.

³⁷ Lüke-Wax, age, p. 495; Musielak, age, p. 170; Muhammet Özekes, Muhammet: İcra ve İflâs Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara, 1999, s. 340; Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 347; Pekcanitez, Müdahale, s. 45; Özekes, Müdahale, s. 27-28; Hakan Pekcanitez, Die Interventionsarten im türkischen Zivilprozeßrecht, (ZZP 105, s. 469-48), s. 483; Tanrıver, Usul, s. 547; Staehelin, age, p. 142; Kirch, age, p. 35; Schilken, age, p. 443; İsmail Doğanay, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tesbiti Delaile Dair Hükümleri Üzerinde Bir İnceleme, (AD, 1954/7, s. 888-899), s. 890; Stein-Jonas, age, p. 197.

b. Aslî Müdahil, Görülmekte Olan İlk Davanın Tarafı Olmamalıdır: Davada, davacı veya davalı olarak yer almayan kişiler, o davada üçüncü kişi durumundadır. Aslî müdahil olarak ilk davanın taraflarının dışında yer alan üçüncü bir kişinin dava açması gerekir³⁸.

Öte yandan, usul hukukumuzda hiçbir durumda, davada üçüncü bir taraf bulunmamaktadır; yani aslî müdahil, davadaki taraf sayısını artırmamaktadır. Zira, aslî müdahale davası düşünüldüğünde, yine iki taraf üzerine kurulmuş bir yargılama sistemi olduğu görülecektir. Nitekim aslî müdahale davasında hakkının ihlâl edildiğini ileri sürerek mahkemeden hukukî korunma talep eden davacı “aslî müdahil”; hakkı ihlâl ettiği iddia edilen, kendisine karşı hukukî koruma talebinde bulunulan, dava dilekçesinde davalılar olarak gösterilen kişiler ise ilk davanın taraflarıdır.

Davacının “taraf” olarak davayı yöneltmemiş olmasına rağmen dava sonunda verilecek olan hükümden hukukî durumları etkilenecek olan kişilerin davada (taraf olmaksızın) yer alabilmelerinin tek yolu davaya fer’i müdahaledir.³⁹

c. Aslî Müdahilin, Görülmekte Olan Dava Konusu Üzerinde Kısmen veya Tamamen Hak İddiasında Bulunmalıdır: Aslî müdahale davası bakımından akla gelen sorulardan biri, aslî müdahale davasının özel bir düzenleme yoluyla kanunî bir temele bağlanmasının usul hukuku bağlamında ne gibi sonuçlar doğuracağı ve bu davanın hukuk sistemimize ne gibi faydalar sağlayacağıdır. Aslî müdahale davası, konunun ortaklaşa ele alınabilmesi için, davaların birleşmesinin kanunî açıdan özel olarak müsaade edilmiş bir biçimi olarak değerlendirilebilir⁴⁰.

Pek tabii ki üçüncü kişinin hakkına müdahale edilmesi tehlikesi ortaya çıkacak olursa, bu üçüncü kişi aslî müdahale davası açarak kendi hakkını korumanın yollarını arayabilir.

Aslî müdahale davasının dogmatik açıdan belli bir yere yerleştirilmek istenmesi neticesinde maddî hukuk ile usul hukuku uyumlu hale getirilmeye çalışılmış ve bu çabanın bir sonucu olarak da bu davanın maddî hukuk açısından gerekçelendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim aslî müdahale davası, ilk davanın tarafları arasında var olan maddî hukuk ilişki örgüsünden soyutlanamaz. Bu dava, daha ziyade üçüncü kişinin maddî hukuka

³⁸ Stein-Jonas, age, p. 198; Hans-Joachim Musielak, Grundkurs ZPO, 7. Neubearbeitete Auflage, München, 2004, p. 223; Lüke-Wax, age, p. 495; Koussoulis, age, p. 227; Wiczorek-Schütze, age, § 64, Nr. 9; Ernst Staehelin- Silvia Schweizer, Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung, 2. Auflage, Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger, 2013, § 73, Nr. 5.

³⁹ Lüke-Wax, age, p. 496; Pekcanitez, Müdahale, s. 42.

⁴⁰ Knepper, age, p. 12.

dayanan hakkının ilk davanın taraflarına karşı gerçekleştirilmesine hizmet eder⁴¹.

Buna göre, aslî müdahale davası ile görülmekte olan ilk dava neticesinde hukukî konumu olumsuz etkilenebilecek üçüncü kişinin hakkının ihlâlinin önüne geçilmek istenmektedir⁴². Ancak burada “*hak ihlâlî*” kavramı şüphesiz tam da uygun düşmemektedir. Çünkü sadece üçüncü kişinin öne sürdüğü bir hak ihlâlî iddiası söz konusudur. Bu sebeple, “*üçüncü kişinin hakkına müdahale*” kavramının, hukuk terminolojisi bakımından daha uygun olacağı kanısındayız.

Bu durumda asıl belirleyici olan husus, yargılamaya hâkim olan ilkeler ışığında, hangi çözümle taraf çıkarlarına daha fazla katkı sağlanacağıdır. Aslî müdahale davası bu açıdan ele alındığında, aslî müdahale davasının amacının, görülmekte olan uyuşmazlığın taraflarından birinin dava konusu üzerinde yaptığı veya yapacağı eylemleri engellemek olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple hukukî korumanın zaman bakımından öne alınması yani ilk davanın görülmekte olması aşamasında üçüncü kişinin talebinin değerlendirilmesi gereklidir⁴³.

Üçüncü kişinin, ilk davanın taraflarının haklarını savunmalarına, hukuk mücadelesi vermelerine engel olmadan, kendisiyle ilgili haklar elde etmeye çalışmalarını önleyebilme imkânına sahip olması, aslî müdahale davasının usul hukukundaki yerini ve önemini daha anlaşılır bir hale getirmektedir⁴⁴.

Ancak ilk davanın konusu ne olursa olsun bunun aslî müdahale açısından herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Nitekim uyuşmazlık konusu “şey” ise; aslî müdahilin talebi de bu şey üzerinde olacağı için buradaki taleplerin çatışmasını ve aslî müdahilin hukukî yararını tespit etmek kolay olacaktır⁴⁵. Bu bağlamda, hukukî anlamda eşya, cismanî, sınırlandırılmış, üzerinde fiilî ve hukukî hâkimiyet kurmaya elverişli olan şeyler olarak tanımlanmıştır⁴⁶. Örneğin (A), taşınırın kendisine ait olduğu iddiası ile (B)’ye karşı bir taşınır davası açmıştır. Bu dava devam ederken davanın tarafı olmayan üçüncü kişi (C), bu malın (A) veya (B)’ye değil, kendisine ait olduğu iddiası ile (A) ve (B)’ye karşı birlikte dava açmış olsun. Burada ilk davanın konusu “şey” olan taşınır üzerinde (C)’nin “hak” iddiası bulunmaktadır.

⁴¹ Nicole Heimann, Die Problematik der dogmatischen Qualifizierung der Interventionsfiguren Hauptintervention, Forderungsprätendententstreit und Urheberbenennung, Bonn, 1996, p. 39.

⁴² Heimann, age, p. 40.

⁴³ Heimann, age, p. 41.

⁴⁴ Heimann, age, p. 42-43.

⁴⁵ Kirch, age, p. 29; Lüke-Wax, age, p. 496.

⁴⁶ A. Lale Sirmen, Eşya Hukuku, Ankara, 2016, s. 120.

d. Aslî Müdahil Ayrı Bir Dava Açmalıdır: Aslî müdahil, müdahale talebini, ilk davanın taraflarına karşı ayrı ve bağımsız bir dava açarak ileri sürmelidir. Bu yönüyle aslî müdahale, fer'i müdahaleden önemli bir biçimde ayrılmaktadır. Çünkü fer'i müdahil, ayrı bir dava açmayıp, görülmekte olan davaya katılmaktadır. Aslî müdahil ise görülmekte olan ilk davanın taraflarına karşı ayrı ve bağımsız bir dava açmaktadır. Bunun neticesinde aslî müdahil taraf iken, fer'i müdahil taraf yardımcısıdır.

Aslî müdahale davası, görülmekte olan bir davanın taraflarına karşı açılan bağımsız bir davadır; bu yüzden, herhangi bir hukuk davasının açılmasına ilişkin genel kurallara (HMK m. 118-122) tâbidir. Bir diğer deyişle, aslî müdahale davasının davacısı, herhangi bir hukuk davasının açılabilmesi ve esastan görülebilmesi bakımından gereken tüm şartları aynen yerine getirmek zorundadır⁴⁷.

Aslî müdahale, görülmekte olan davanın taraflarına karşı açılmış bağımsız bir dava olduğundan,⁴⁸ burada müdahale eden üçüncü kişiden bir dava açılırken hangi harçlar alınıyorsa o yargı harçları aynen alınmaktadır⁴⁹. Bu yüzden, aslî müdahil, maktu bir bedel olan ve peşin olarak alınan başvurma harcı ile nispi olarak alınan peşin harcı ödeyecektir⁵⁰.

4. Aslî Müdahale Davasının Açılacağı Zaman

Aslî müdahalenin söz konusu olabilmesi için gerekli ilk şart, ilk davanın mevcut ve hâlihazırda görülmekte olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, ilk dava, derdest değilse, derdest olmayan bir davaya aslî müdahaleden söz edilemez. Ancak karşılaştırmalı hukukta, ilk davada kesin hüküm verilinceye kadar aslî müdahalede bulunabileceğinden söz edilerek, Türk hukukundan farklı olarak, aslî müdahale davasının olağan kanun yolları aşamasında da mümkün olabileceği açık bir dille ifade edilmektedir⁵¹. Nitekim

⁴⁷ Stein-Jonas, age, p. 199-200.

⁴⁸ Harçlar Kanunu, fer'i müdahil taraf yardımcısı konumunda olduğu için sadece fer'i müdahale halindeki yargılama giderlerini ayrıca düzenlemektedir (HK m. 6, 2).

⁴⁹ "Davaya katılan S, dava konusu parselin satış vaadi ile kendisine satıldığını bu nedenle iptal ve tescil davası açtığı ileri sürerek davacıların davasının reddini, kendi lehine bir hakkın tespitini istemiş bulunduğu göre isteği aslî katılma niteliğinde bulunmaktadır. Bu yolla davaya katılma, ilk davadan ayrı bağımsız bir davadır. Bu nedenle aslî katılma isteğinde bulunan kişiden gerekli dava harçlarının alınması, kendisine taraf hükümlerinin uygulanması ve sonucuna göre bir hüküm kurulması gerekmektedir. 492 sayılı Harçlar Kanunu'nun 6. maddesi hükmüne göre davaya katılardan gerekli harçların alınacağı belirtilmiştir. Somut olayda davaya katılan S'den dava harçları alınmadan, 23.10.2003 günlü yargılama oturumunda isteğinin kabulüne karar verilmiş olması yeterli değildir" (8. HD, 17.06.2003, 3970/4542, KİBB). Aynı yönde bkz. 14. HD, 30.09.2014, 6934/10726 (KİBB). Yılmaz, Şerh, s. 615, 1421; Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 348; Kuru, C. IV, s. 3510. Karşı görüş için bkz. Postacıoğlu, age, s. 312.

⁵⁰ "Aslî müdahale davası ilk davadan bağımsız ayrı bir dava olduğundan mahkemece aslî müdahale talebinde bulunan hakkında bu sıfatla hüküm oluşturulabilmesi için başvuru ve peşin harcın yatırılması zorunludur." (6. HD, 23.09.2014, 6780/10231, KİBB). Aynı yönde bkz. 8. HD, 04.04.2013, 6833/5033 (KİBB).

⁵¹ Zöllner, age, p. 290-291; Musielak, Grundkurs, s. 223; Prütting-Gehrlein, age, § 64, Nr. 2.

HMK m. 65,1 uyarınca, aslî müdahale davası, görülmekte olan ilk davada hüküm verilinceye kadar açılabilir.

Nitekim bölge adliye mahkemesi hukuk daireleri, ilk derece mahkemeleri gibi müdahale hakkında inceleme yapamayacağı için davaya müdahale, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda istinaf aşamasında yapılamayacak işlemlerden biri olarak açıkça sayılmıştır (HMK m. 357, 1). Ayrıca Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun "Asli Müdahale"yi düzenleyen 65. maddenin gerekçesinde de belirtildiği üzere, aslî müdahale bulunmakta hukukî yararı olan kimse, ilk davanın taraflarını davalı göstererek dava açmakta ve bu iki dava birlikte görülmektedir. Bölge adliye mahkemelerinde dava açılmadığından, istinaf aşamasında, yargılama sırasında davaya katılmayan üçüncü kişinin aslî müdahil olması mümkün değildir⁵².

Temyiz aşamasında aslî müdahalenin söz konusu olup olmayacağına ilişkin gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda gerek Yargıtay Kanunu'nda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. İstinaf yoluna ilişkin hangi hükümlerin temyiz yolunda kıyasen uygulanacağını gösteren 366. madde hükmünde de, istinaf aşamasında aslî müdahale bakımından dayanak aldığımız 357'nci maddenin birinci fıkrasına atıf yapılmamıştır. Esasen bölge adliye mahkemeleri vakıa mahkemesi olup, maddî vakıaları incelemekte; Yargıtay ise hukukî denetim mahkemesi olup, kararların hukuka uygunluğunu denetlemektedir.⁵³ Yukarıda belirtilen sebepler ve üst derece mahkemelerinin denetimleri de gözönünde bulundurulduğunda, istinaf aşamasında yapılamayan aslî müdahalenin hem evleviyetle hem de pratik yarar açısından temyiz aşamasında da mümkün olmayacağı kanaatindeyiz⁵⁴.

5. Asli Müdahale Davasının Görülmesi

Asli müdahale davası müstakil ve bağımsız bir dava olduğundan, genel ve varsa özel dava şartları aslî müdahale davası için de ayrıca aranır. Mahkeme, aslî müdahale davasında, dava şartlarının mevcut olup olmadığını, davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır. Aslî müdahale davasının tarafları da dava şartı noksanlığını yargılamanın her aşamasında ileri sürebilirler (HMK m. 115, 1).

Asli müdahalede, görülmekte olan bir dava konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen ya da tamamen hak iddia eden üçüncü kişi, ilk davanın

⁵² Aynı yönde bkz. Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 347.

⁵³ Yılmaz, Şerh, s. 1478.

⁵⁴ "Hükümden sonra verdikleri dilekçeleri ile temyiz isteminde bulunan Ahmet Şentürk ve Yaşar Şentürk dava konusu bağımsız bölümü satış vaadi sözleşmesi ile satın aldıklarından müdahil olarak karar temyiz etkilerini belirtmiş iseler de, temyiz edenlerin iddialarına göre aslî müdahale isteminin kabulü için görülmekte olan bir davanın bulunması gerekli olup, temyiz aşamasında müdahale istemi kabul edilemeyeceğinden temyiz dilekçelerinin reddine ve belirtilen nedenlerle hükmün onanmasına karar vermek gerekmiştir" (14. HD, 04.10.2001, 5195/6311, KİBB). Aynı yönde bkz. Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 347.

tarafına karşı aynı mahkemede dava açmıştır⁵⁵. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 65'inci maddesinin ikinci fıkrasında aslî müdahale davası ile ilk davanın birlikte yürütülüp, karara bağlanacağı şeklinde mutlak ve kesin bir ifade kullanılmıştır. Kanunun bu ifadesinden, birbirinden bağımsız iki dava olan aslî müdahale davası ile ilk davanın ayrı ayrı yürütülmesinin aslî müdahaleden beklenen sonuca ulaşmayı engelleyeceği anlaşılmalıdır⁵⁶.

Aslî müdahil, aslî müdahale davasının davacısı olduğundan, aslî müdahale davasında taraf olarak yer almaktadır. Bu bağlamda, aslî müdahilin hak ve yetkileri, bir davada taraf olan herkes için uygulanan hükümlere bağlı olarak ortaya çıkacağından, hâkimin hukukî sorumluluğuna başvurabilir, hâkimin çekinmesini ve reddini isteyebilir⁵⁷, eski hale getirme yoluna başvurabilir⁵⁸, isticvap talep edebilir⁵⁹ ve isticvap edilebilir⁶⁰, bilirkişi incelemesi talep edebilir, ıslah yoluna başvurabilir⁶¹, yemin teklif edebilir, yemini kabul, iade veya reddedebilir ya da eda edebilir⁶², delil sözleşmesi yapabilir, uzman görüşü alabilir, davayı geri alabilir⁶³, sulh olabilir⁶⁴, davadan

⁵⁵ Aynı mahkemede dava açıldığı takdirde, açılan bu davanın aslî müdahale davası olup olmayacağı konusunda bkz. İbrahim Ermenek, Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması, Ankara, 2015, s. 144 vd.

⁵⁶ Pekcanitez-Atalay-Özekes, age, s. 349; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, age, s. 494; Baki Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, İstanbul, 2001, s. 3512.

⁵⁷ Nazlı Gören Ülkü, Dava Ortaklığı veya Davaya Müdahale Halinde Hâkimin Reddi Talebinde Bulunabilecek Kimseler, (DEÜHFD, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Özel Sayı, 2014, s. 1613-1624), s. 1619; Recep Akcan- Cemil Kaya, Medenî ve İdari Hâkimin Davaya Bakmaktan Yasaklılığı ve Reddi, (İÜHFMD, C. 68, S. 1-2, 2010, s. 171-196), s. 182; Önen, Yargılama, s. 92 dn. 19.

⁵⁸ Erdal Tercan, Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde-Hali Sabıka İrca) Eski Hale Getirme, Ankara, 2006, s. 109.

⁵⁹ Erdal Tercan, Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması), Ankara, 2001, s. 146.

⁶⁰ Tercan, İsticvap, s. 187; Oruç Hami Şener, Medenî Yargılama Hukukunda Tarafların İsticvabı, (YD, 1990/1-2, C. 16, s. 59-76), s. 65; M. Serhat Sarısözen, Medenî Usul Hukukunda Soru Yöneltilme ve Çapraz Sorgu, Ankara, 2016, s. 117.

⁶¹ Ejder Yılmaz, Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Ankara, 2013, s. 89, dn. 192; s. 462, dn. 17.

⁶² Ejder Yılmaz, Medenî Yargılama Hukukunda Yemin, Ankara, 1989, s. 64.

⁶³ Kudret Aslan, Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması, Ankara, 2016, s. 268.

⁶⁴ Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara, 1972, s. 23.

feragat edebilir⁶⁵, geçici hukukî koruma tedbirlerini talep edebilir⁶⁶, istinaf⁶⁷ ve temyiz⁶⁸ kanun yolları ile yargılamanın iadesi yoluna başvurabilir⁶⁹.

Aslî müdahale davası ile ilk dava, birbirinden ayrı ve bağımsız davalar olması sebebiyle mahkeme ilk dava ile aslî müdahale davası hakkında ayrı ayrı hüküm vermektedir. Aslî müdahil, fer'i müdahilden farklı olarak aslî müdahale davasının davacısı konumunda bulunduğu⁷⁰, yani aslî müdahale davasında taraf olduğundan, dava sonunda aslî müdahil hakkında da hüküm verilmektedir⁷¹.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda fer'i müdahaleye ait yargılama giderleri açıkça düzenlenmiş (HMK m. 328) olmasına rağmen⁷²; aslî müdahale davasındaki yargılama giderlerinden bahsedilmemiştir. Çünkü aslî müdahil, fer'i müdahil gibi taraflardan herhangi birinin yanında yer almayıp, kendi adına ve bağımsız bir dava ile bir hak iddiasıyla dava açtığından, aslî müdahil, aslî müdahale davasının tarafı konumunda bulunmaktadır. Aslî müdahale davasına bakan mahkeme de bu dava sonucunda aslî müdahil lehine veya aleyhine hüküm verecektir. Bu sebeple tarafın tâbi olduğu kurallar içinde aslî

⁶⁵ Leyla Akyol Aslan, *Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat*, Ankara, 2011, s. 355.

⁶⁶ Özekes, *İhtiyati Haciz*, s. 174; Leyla Akyol Aslan, *Medenî Usul Hukukunda Delil Tespiti*, Ankara, 2011, s. 54.

⁶⁷ Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, *age*, s. 590; Görgün, *age*, s. 584; Pekcanitez-Atalay-Özekes, *age*, s. 349; Tolga Akkaya, *Medenî Usul Hukukunda İstinaf*, Ankara, 2009, s. 141. Aynı yönde bkz. 8. HD, 06.02.1981, 1098/1057 (KİBB).

⁶⁸ "Dava sırasında İskender Koçak adlı şahıs, satıcı Yusuf'tan alacağı nedeniyle icra takibinde bulunarak satış vaadinden sonra Yusuf hisselerine haciz koydurmuş; ayrıca taraflar arasında akdedilen sözleşmenin iptali içinde Mersin 1. Sulh Hukuk Mahkemesi'nde 1998/1578 esas sayılı dosyada dava açtığını belirterek aslî müdahale talebinde bulunmuştur. Davacı, satış vaadi sözleşmesi gereğince sadece 3/8 hissenin tescilini istediği halde Mahkemece satıcı Yusuf'a sonradan annesi Cennet'ten intikal eden 1/8 hisseyi de kapsayacak biçimde talepten fazlaya hükmedilerek taşınmazdaki Yusuf hissesinin tamamının iptali ile davacı adına tesciline karar verilmiş, taraflar temyize gelmemiş, aslî müdahil hükmü temyize getirmiştir" (14. HD, 09.03.2000, 1311/1592, KİBB). Murat Yavaş, *Medenî Usul Hukukunda Temyiz*, Ankara, 2015, s. 63; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, *age*, s. 590; Görgün, *age*, s. 448; Pekcanitez-Atalay-Özekes, *age*, s. 349; aynı yönde bkz. 19. HD, 21.06.2001, 3605/4871 (KİBB), 14. HD, 04.11.2002, 5451/7294 (KİBB).

⁶⁹ Ramazan Arslan, *Medenî Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi*, Ankara, 1977, s. 136; Mert Namlı, *Türk ve Fransız Medenî Usul Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi*, İstanbul, 2014, s. 387.

⁷⁰ "... aslî müdahil davacı gibi hareket etmek hakkını elde ettiği gibi ona müessir şekilde de hüküm kurulmalıdır" (15. HD, 17.11.1986, 492/3844, KİBB).

⁷¹ Yılmaz, *Şerh*, s. 619; Arslan-Yılmaz-Taşpınar Ayvaz, *age*, s. 494; Pekcanitez-Atalay-Özekes, *age*, s. 348; Tanrıver, *Usul*, s. 548; Kuru, C. IV, s. 3513; Nilüfer Boran Güneysu, *Medenî Usul Hukukunda Karar*, Ankara, 2014, s. 213; Mehmet Akif Tutumlu, *Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe*, Ankara, 2014, s. 450.

⁷² Fer'i müdahil (m. 66) olarak davada yer alan kimse, yanında katıldığı taraf mahkûm olursa, yalnız müdahale giderinden sorumlu tutulur, aksi halde bu giderler diğer tarafa yükletilir. Ancak, hüküm üçüncü kişinin katıldığı taraf lehine verilmiş olsa bile, lehine hükmolunan tarafın tutum ve davranışı, üçüncü kişinin davaya katılmasını gerektirmişse, müdahale giderinin tamamı veya bir kısmı, lehine hüküm verilen tarafa yükletilebilir (HMK m. 328)

müdahale davası bakımından da aslî müdahil için ayrıca yargılama giderlerine (HMK m. 323) hükmedilmesi gerekmektedir⁷³.

B. İDARÎ YARGIDA DAVAYA MÜDAHALE

Doktrinde, hakkı veya borcu, başkasının açtığı tam yargı davasının sonucuna bağlı olan ya da iptal davasına konu olan işlemin aynen kalmasında ya da iptalinde menfaati bulunan kimsenin duruma göre ya davacının ya da davalının yanında yer alabileceği kabul edilmektedir⁷⁴.

İdarî davalar hakkında verilen kararlar her ne kadar öncelikle davacının menfaatine hizmet etmekte ise de yaratacağı etki ve sonuçlar daha geniş çaplıdır. Bu sebeple idarî yargılama usulü, işlevi ve amacı bakımından mahkemenin aktif olarak rol oynadığı bir yargılama sürecini içerir. Buna bağlı olarak idarî dava ve uyuşmazlıkların ön koşullar yönünden ve esastan kabule ilişkin birçok konusunun kamu düzeninden sayılması sebebiyle idarî yargılama usulünde re'sen araştırma ilkesi uygulanır⁷⁵. Öte yandan İdarî Yargılama Usulü Kanunu'nun 20. maddesi de, Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemelerinin, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapacaklarını düzenleyerek⁷⁶ uygulanacak ilkeye açıkça vurgu yapmaktadır.

İdarî yargıda re'sen araştırma ilkesi uygulandığından üçüncü kişi davaya müdahale etmese de mahkeme her halükarda maddî gerçeği ortaya çıkarmakla yükümlü olduğundan, bir an için idarî yargılama usulünde davaya müdahale müessesesine ihtiyaç olmadığı düşünülebilir⁷⁷. Ancak bu düşünce birçok sebeple doğruyu yansıtmamaktadır. Öncelikle idarî yargılama usulünde her ne kadar re'sen araştırma ilkesi uygulanırsa da salt bu ilkenin uygulanması, her zaman hâkimin maddî gerçeğe ulaşmasında tek başına yeterli olmayabilir. Örneğin, mahkeme, üçüncü kişinin elindeki delillerin varlığından haberdarsa

⁷³ Lüke-Wax, age, p. 499; Baumbach-Lauterbach-Albers-Hartmann, age, p. 211.

⁷⁴ Ramazan Çağlayan, İdarî Yargılama Hukuku, Ankara, 2017, s. 329; Gözübüyük-Dinçer, age, s. 498; A. Şeref Gözübüyük- Turgut Tan, İdare Hukuku, C. II, İdarî Yargılama Hukuku, Ankara, 2010, s. 914; Sadettin Yaman, Adli ve İdarî Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdarî Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç, (THD, Haziran 2008, S. 22, s. 95-104), s. 99; Melikşah Yasin, İdarî Yargılama Usulünde Davadan Feragat ve Davayı Kabul, (EÜHFD, C. VIII, S. 3-4, 2004, s. 149-184), s. 159

⁷⁵ Gürsel Kaplan, İdarî Yargılama Hukuku, Bursa, 2016, s. 9-10.

⁷⁶ Nitekim Danıştay bir kararında söz konusu durumu şöyle ifade etmiştir: "Re'sen araştırma ilkesi, bir taraftan yargılamada, göz önüne alınması gereken kamu düzenine ilişkin hususlarda mahkemenin sağlıklı bir sonuca ulaşabilmesi, bir taraftan da idarî yargı denetiminin bir hukuka uygunluk denetimi olması ve herhangi bir işlem veya eylemin hukuka uygun olup olmadığının bazen kapsamlı bir araştırma ve incelemeyi gerektirebilmesi nedeniyle önemli bir ilkedir" (12. DD, 06.02.2006, 2005-6399/2006-220).

⁷⁷ Metin Günday, İdare Hukuku, Ankara, 2003, s. 84; Turgut Candan, Açıklamalı İdarî Yargılama Usulü Kanunu, İstanbul, 2015, s. 781, M. İlhan Dinç-Turgut Candan, İdarî Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması), (DD, Y. 22, S. 84-85, Ankara 1992, s. 3-8), s. 5

zaten üçüncü kişi davaya müdahale etmese bile, davayı aydınlatma ödevi (HMK m. 31) çerçevesinde üçüncü kişiden bu delilleri isteyebilir. Ne var ki üçüncü kişinin elindeki delillerden mahkemenin haberdar olması her zaman mümkün olmayabilir. O nedenle üçüncü kişilerin haklarını korumaları ve davanın sonucundan olumsuz yönde etkilenmemeleri açısından davaya müdahale etmelerinde fayda bulunmaktadır. Ayrıca uyuşmazlığın daha iyi açıklanabilmesi ve çelişik kararların verilmesinin önüne geçilmesi amacıyla müdahale müessesesine idarî yargı açısından da ihtiyaç vardır⁷⁸.

Bu sebeple gerek yargı kararları⁷⁹ gerek İYUK m. 31, davaya müdahale müessesesini idarî yargı bağlamında ihtiyaç duyulan bir yöntem olarak kabul etmektedir. İdarî Yargılama Usulü Kanununda, üçüncü kişilerin davaya katılmasına ilişkin özel bir düzenleme bulunmayıp, söz konusu Kanunun 31. maddesine göre, “üçüncü şahısların davaya katılması” hususunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na atıfta bulunulmuştur. Ancak üçüncü kişilerin davaya müdahalesi, idarî yargının özellikleri ve temel ilkeleri gözönüne alındığında, hukuk yargılamasından farklı olarak anlaşılması ve uygulanması gereken bir usul hukuku müessesesidir. Çünkü İdarî Yargılama Usulü Kanununun 31. maddesinde, davaya müdahale ile birlikte düzenlenen diğer bazı usulî müesseselere, salt Hukuk Muhakemeleri Kanunu penceresinden bakmanın ve sadece medeni usul hukuku ilkelerini gözeterek uygulanmasının doğru olmayacağı kanısındayız. Bu sebeple üçüncü kişilerin davaya müdahalesini, idarî davaların nitelikleri dikkate alınarak ve idarî dava türleriyle bağdaştığı ölçüde İYUK içerisinde özel olarak düzenlenmesi daha isabetli olacaktır⁸⁰.

Fer’i müdahale, idarî yargılama usulünde kabul edilen ve uygulanan bir davaya müdahale yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. İdarî yargıda davaya müdahale daha çok iptal davası alanında ve davalı idarenin yanında fer’i müdahale biçiminde görülür⁸¹. İdarî davalarda fer’i müdahalenin şartları da medeni usul hukukunda olduğu gibidir⁸².

⁷⁸ Thomas-Putzo, age, p. 147, 150; Özekes, Müdahale, s. 19; Muhammed Erdal, İdarî Yargıda Fer’i Müdahale, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu, Ankara, 2009, s. 46.

⁷⁹ Bkz. 14. DD, 28.02.2017, 2016-9833/2017-1093, (KİBB); 15. DD, 08.02.2017, 2013-721/2017-592, (KİBB); 6. DD, 03.02.2015, 2011-6116/2015-386, (KİBB)

⁸⁰ İdare hukuku doktrinindeki konuya ilişkin görüşler için bkz. Turan Yıldırım, İdarî Yargı, İstanbul, 2010, s. 511; Odyakmaz, agm, s. 3.

⁸¹ Gözübüyük-Dinçer, age, s. 498; Gözübüyük-Tan, age, s. 914; R. Cengiz Derdiman, İdarî Yargının Genel Esasları, İstanbul, 2004, s. 174; Sıddık Sami Onar, İdare Hukukunun Esasları, C. III, İstanbul, 1966, s. 1958.

⁸² Pekcanitez, Müdahale, s. 206 vd.; Ahmet Kalafat, İdarî Yargılama Usulü Kanunu’na Göre Üçüncü Şahısların Davaya Katılması (Müdahalesi), (TBBD, S. 73, 2007, s. 196-216), s. 206 vd.; Erdal, agm, 116 vd.

C. İDARÎ YARGIDA ASLÎ MÜDAHALE

Mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda aslî müdahaleye ilişkin hükümlere yer verilmemiş ve bu konuda genel bir düzenleme dahi yapılmamıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere usul hukukunda aslî ve ferî müdahale şekline ikili bir ayırım bulunmaktadır. Ne var ki bu ayırım mülga HUMK döneminde kanunda bulunmayıp sadece doktrin ile yargı kararlarında mevcuttu. Ancak HMK'nın 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe girmesi ile artık aslî müdahale pozitif bir düzenlemeye kavuşmuştur. Bu sebeple İYUK m. 31'deki "üçüncü kişilerin davaya katılması" ifadesi, mülga HUMK'ta "Üçüncü Şahsın Müdahalesi" başlığı altında 53 ilâ 58. maddelerde davaya müdahaleye yönelik hükümler üçüncü kişinin, davanın taraflarından birinin yanında, ona yardımcı olmak amacıyla ferî müdahil olarak katılmasına ilişkin hususları içermektedir.

İdarî yargının işlev ve amacı ile idarî yargıdaki dava türlerini düşündüğümüzde idarî yargılama usulünde ferî müdahalenin mümkün olabildiğine şüphe yoktur. Ancak idarî yargıda ferî müdahale konusu çalışmamız kapsamı dışında kalmaktadır. Aslında burada akla gelen ilk soru, idarî yargılama usulünde aslî müdahale mümkün olup olmayacağıdır. Nitekim bu soru doktrinde de tam anlamıyla cevaplanamamıştır. Hatta doktrinde birçok yazar idarî yargıda müdahale müessesesinin uygulanacağını ve bu müdahaleden ferî müdahalenin anlaşılması gerektiğini genel hatları ile ifade etmekle birlikte, idarî yargıda aslî müdahalenin mümkün olup olmadığına dair herhangi bir görüş belirtmemişlerdir⁸³.

Candan, idarî yargıda re'sen araştırma ilkesinin uygulanması neticesinde zaten üçüncü kişilerin haklarının yeterince korunmasının mümkün olması ve idarî uyumsuzlukların özellikleri ile idarî davaların süreye bağlı olmaları sebebiyle idarî yargıda aslî müdahalenin uygulanamayacağını ifade etmektedir. Yazar ayrıca, üçüncü kişinin, aslî müdahale davasını ilk davanın taraflarına birlikte açması gerektiğini, bunun sonucunda davalılardan birinin özel hukuk kişisi olabileceğini, ancak idarî yargıda özel hukuk kişilerinin davalı konumunda bulunamayacağını belirterek bu durumun idarî yargı sistematğine ters düşeceğini düşünmektedir⁸⁴.

Çağlayan, idarî yargıda genellikle davanın taraflarının birisi özel hukuk kişisi olduğundan, idarî yargının niteliği gereği aslî müdahalenin mümkün olmayacağını, ancak davanın taraflarından her ikisinin de idare olması durumunda, üçüncü kişinin her iki tarafa birlikte açtığı aslî müdahale

⁸³ Bkz. Onar, age, s. 1958-1960; Halil Kalabalık, İdarî Yargılama Usulü Hukuku, Konya, 2015, s. 291; Cafer Ergen, İdarî Yargılama Usulü Kanunu Şerhi, Ankara, 2008, s. 343; Yıldırım, age, s. 511; Gözbüyük/Dinçer, s. 498; Derdiman, age, s. 173; Gözbüyük-Tan, age, s. 914.

⁸⁴ Candan, age, s. 780-781. Aynı yönde bkz. Dinç-Candan, agm, s. 3 vd.; Ender Türk, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdarî Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi, (AÜSBD, 20. Yıl Özel Sayısı, C. 13, 2013, s. 99-113), s. 109.

davasında, işlem ya da eylemin yapılmasında herhangi bir davranışı bulunmayan idarenin, hasım düzeltme kararı ile davalı konumundan çıkarılacağını, bu durumda da, aslî müdahalenin, müdahale olmaktan çıkıp normal bir davaya dönüşeceğini savunarak idarî yargıda aslî müdahalenin uygulanmasının pek mümkün olmadığı ve hatta bu müesseseye gerek de bulunmadığı ifade etmektedir⁸⁵.

Tosun/Tan, aslî müdahale müessesesinin, idarî yargıdaki uygulanması hususundaki en tartışmalı konuların başında, aslî müdahale davasının, dava açma süresinden sonra açılması durumu olduğunu ifade etmekle birlikte, idarî yargıda görülen davalarda yapılacak aslî müdahale taleplerinin, mahkemelerce değerlendirilmesi ve görülen davanın niteliğine göre talep hakkında karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir⁸⁶.

Duran'a göre, aslî müdahale davası ile idarî yargıda görülen davanın taraflarında bir değişiklik meydana geleceğinden, görevsizlik durumu ortaya çıkacaktır⁸⁷.

Yasin, idarî yargıda dava açmanın belli bir süre ile sınırlanmış olması nedeniyle, dava açma süresi geçtikten sonra, açılmış bir davaya aslî müdahale yoluyla yeni bir dava açmasının, süre şartının dolaylı olarak ihlâli anlamına geldiğini belirttikten sonra aslî müdahale davasında zaten görülmekte olan bir dava olduğundan, dava açma süresi geçmiş olsa bile üçüncü kişilerin davaya aslî müdahalesine imkân sağlanmasının “hukukî ilişkilerde belirlilik ve kararlılık sağlanarak, idarî kararların etkisinin kalıcı olmasının sağlanması” amacına⁸⁸ aykırı olmadığı ve sadece tam yargı davalarında davaya aslî müdahalenin söz konusu olabileceği görüşündedir. Yazar, dava açma süresi geçmiş olsa bile, görülmekte olan bir davanın konusu üzerinde, hak iddia eden üçüncü kişilerin görülmekte olan bu davaya katılmaların hem idarî yargının amacına uygun bulmakta hem de dava sonucunda verilecek kararın uygulanması aşamasında uyumsuzluklara sebebiyet verilmemiş olacağını ifade etmektedir⁸⁹.

Karavelioğlu ise herhangi bir gerekçe göstermeden idarî yargıda aslî müdahalenin mümkün olmayacağı görüşünü savunmaktadır⁹⁰.

⁸⁵ Çağlayan, age, s. 330. Aynı yönde bkz. Önder Arslan, İdarî Yargılama Usulünde Davaya Müdahale ve Davanın İhbarı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2013, s. 84 vd.

⁸⁶ Mehmet Tosun- Emre Tan, İdarî Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme), (UMD, 70. Yıl Armağanı, S. 5, s. 827-877), s. 832-833.

⁸⁷ Duran, age, s. 258-259.

⁸⁸ Gürsel Kaplan, İdarî Yargıda Dava Açma Süresi, Ankara, 2007, s. 22.

⁸⁹ Melikşah Yasin, İdarî Yargılama Usulünde Davaya Müdahale, (İÜHFİM, C. LXIX, S. 1-2, s. 439-451), s. 441-442.

⁹⁰ Celal Karavelioğlu- Erdem Cemil Karavelioğlu, İdarî Yargılama Usulü Kanunu, Ankara, 2016, s. 1233.

Doktrinde idarî yargıda aslî müdahalenin mümkün olmayacağına dair yukarıdaki görüşlerin aksine bu müdahale türünün idarî yargıda uygulanabileceğini savunan yazarlar da mevcuttur. Nitekim *Yaman*, idarî merci tarafından tesis edilen işlem ile asıl hak sahibine statü sağlanmış olup, bu işlemde menfaati etkilenen ve duruma göre üçüncü kişi konumunda bulunan ilgililerin asıl hak sahibine sağlanan hakkın sona erdirilmesini sağlayacak bir koruma talebiyle dava açılacağına mümkün olduğunu ifade etmektedir. Ancak adli yargı ile idarî yargı yolunun niteliğinin ve bu yollara ilişkin dava türlerinin farklı olmasından dolayı ilk davanın her iki tarafına birlikte dava açılmasının mümkün olmadığını, davanın yine sadece idareye karşı açılması gerektiğini savunmaktadır⁹¹.

Nedimoğlu, üçüncü kişinin, kendi hakkının sona erdirilmesine yol açan davada, aslî müdahilin bütün unsurlarının bulunduğu ve asıl hak sahibine tanınan dava açma hakkından yoksun bırakılmasının hukuk devleti ve adil yargılanma ilkeleriyle bağdaştırılamayacağından dolayı aslî müdahalenin idarî yargıda uygulanması gerektiği görüşündedir⁹².

Erdal ise üçüncü kişi ile idare arasında gerçekleşen davanın lehine işlem tesis edilen esas hak sahibine de aslî müdahale davası açma hakkının verilmesi gerektiği, bu durumun usul ekonomisi ilkesine, hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkına uygun olacağı, ancak idarî yargının kendine özgü özellikleri gözönünde bulundurularak uygulanmasının şart olduğu sonucuna ulaşmıştır⁹³.

D. GÖRÜŞÜMÜZ

İYUK m. 31'deki "üçüncü kişilerin davaya katılması" ifadesi, mülga HUMK'ta "Üçüncü Şahsın Müdahalesi" başlığı altında 53 ilâ 58. maddelerde davaya müdahaleye yönelik hükümler üçüncü kişinin, davanın taraflarından birinin yanında, ona yardımcı olmak amacıyla fer'i müdahil olarak katılmasına ilişkin hususları içermektedir. Zira o dönemde aslî müdahale herhangi bir pozitif düzenlemeye kavuşturulmadığı için doktrinde İYUK'ta bahsedilen "üçüncü kişilerin davaya katılma"sından sadece fer'i müdahale (HMK m. 66-69) anlaşılmalıdır. Ne var ki salt bu düzenlemeden yola çıkarak ve herhangi bir sebep göstermeden, aslî müdahale müessesesinin idarî yargıda uygulanamayacağını söyleyemeyiz.

Idarî yargıda aslî müdahalenin olmayacağına ilişkin doktrinde verilen gerekçelere birçok açıdan katılmamaktayız. İlk olarak idarî davaların belli bir süreye bağlı olmasını, aslî müdahale müessesesinin idarî yargıda

⁹¹ Yaman, agm, s. 102.

⁹² Ruhi Nedimoğlu, *Danıştayda Görülen Davalarda Katılma*, (ABD, 1976/1, s. 63-69), s. 67-69.

⁹³ Erdal, agm, s. 72.

uygulanmaması gerektiğine ilişkin geçerli bir sebep olarak görmemekteyiz. Elbette idarî yargıda dava açma belli bir süreye bağlı olduğu için dava açma süresini kaçıran kişilerin, açılmış olan davalara bu müdahale yolu ile dava açabilmelerine dolaylı yoldan imkân tanımak, bir bakıma süre kuralını dolanmak ihtimalini akla getiriyor olsa da bu durumun aslî müdahale davasının niteliği ile bağdaşmayacağını söyleyebiliriz. Nitekim aslî müdahale, ilk derece yargılamasında hüküm verilinceye kadar yapılabildiğine göre bu süreden sonra zaten görülmekte olan davaya aslî müdahale davası açmak mümkün olmayacaktır. Başka bir deyişle aslî müdahale ihtimalinde zaten görülmekte olan bir dava olduğundan, üçüncü kişinin dava açma süresi geçmiş olsa bile üçüncü kişinin davaya aslî müdahalesine imkân sağlanmasının bu amaca aykırı olduğundan bahsedilemez⁹⁴.

Diğer taraftan idarî yargıda davalının istisnai durumlar haricinde özel hukuk kişisi olamayacağı, bu sebeple aslî müdahale imkânı getirildiğinde, özel hukuk kişisinin davalı statüsüne dâhil ediliyor olması görüşü de isabetli görünmemektedir. Bilindiği üzere idarî yargıda görülen bazı davaların hem davacısı hem de davalısı idare olabilmektedir. Böyle bir davanın taraflarına karşı açılacak bir aslî müdahale davasının davalıları, ilk davanın davacısı ve davalısı olan iki idare olacağından bir an için idarî yargı açısından aslî müdahale davasının şartını sağladığı düşünülebilirse de ilk davanın davacısı olan idare, dava konusu işlemin tesisini gerçekleştirmediği için davanın tarafı konumunda yer alamaz. Bu durumda da, ilk davanın davacısı olan idare, hasım düzeltme kararı ile mahkemece re'sen hasım konumundan çıkarılacak ve aslî müdahale davası olarak açılan davanın, normal bir davadan farkı kalmaz⁹⁵.

Öte yandan dava konusu üzerinde hak iddiasında bulunan üçüncü kişinin ilk davanın taraflarına dava açması şart olsa da idarî işlemin gerçekte davalısı idare olmayıp, idarî işlem olduğu için⁹⁶ esasen burada ilk davanın davalısı idare ile davacısı kişi aslî müdahale davasında görünürde ve şeklen taraf olarak yer almaktadır ve taraf kavramı medeni usul hukukundan farklı anlaşılmalıdır⁹⁷. Ayrıca idarî davalarda mahkeme, idarî işlemin hukuka uygunluğunu denetlediğinden⁹⁸ özel hukuk kişisinin davalı tarafta görünmesi, mahkemenin denetim ölçütünün değişmesine sebebiyet vermez⁹⁹.

Son tahlilde idarî yargının özellikleri, ilkeleri ve kuralları gözönüne alındığında aslî müdahale davasının bu yargı yolunda uygulama alanı bulamayacağı kanısındayız. Bu durum, yukarıda bahsedilen ne idarî yargı

⁹⁴ Yasin, agm, s. 442.

⁹⁵ Candan, age, s. 785.

⁹⁶ Onar, age, s. 1783.

⁹⁷ Aynı yönde bkz. Erdal, agm, s. 71-72.

⁹⁸ Yıldırım Uler, İdarî Yargıda İptal Kararının Sonuçları, Ankara, 1970, s. 4.

⁹⁹ Erdal, agm, s. 72.

davalarının süreye bağlı olmasından ne davalı konumunda özel hukuk kişinin bulunamamasından ileri gelmektedir.

İdarî yargıda görülen dava ister tam yargı davası ister iptal davası olsun, dava konusu üzerinde hak iddia eden üçüncü kişinin açtığı dava aslî müdahale davası olarak nitelendirilemeyecektir. Örneğin, (A), idareye karşı kamulaştırmanın iptali davası açmış olsun, bu dava devam ederken üçüncü kişi (Ü) taşınmazın kendisine ait olduğu iddiası ile davacı (A) ve davalı idareyi taraf göstererek dava açarsa, idare mahkemeleri özel hukuk yargılamasının konusunu oluşturan mülkiyet ilişkisini çözemeyecektir.

Doktrinde tam yargı davalarında aslî müdahalenin söz konusu olabileceği görüşü mevcuttur¹⁰⁰. Nitekim *Yasin*, mirasçılardan açtığı tam yargı davası devam ederken, yeni bir mirasçının ortaya çıkması durumunda, bu yeni mirasçının da davaya aslî müdahale yoluyla katılabileceğini ifade etmiştir¹⁰¹. Ancak bu örnek bir aslî müdahale örneği olarak kabul edilemez. Çünkü üçüncü kişinin açtığı davanın aslî müdahale olarak nitelendirilebilmesi için ilk davanın konusu üzerinde hak iddiasında bulunması gerekir. Ne var ki somut örnekte yeni mirasçı, ilk davanın konusu üzerinde hak iddiasında bulunmayıp, kendisinin de mirasçı olduğu iddiası ile dava açmaktadır ki bu dava ayrı bir dava olup sonrasında ilk dava ile birleştirilebilmesi mümkündür. Eğer yeni mirasçı, ilk davayı açan mirasçılardan aslında mirasçı olmadıklarını kendisinin mirasçı olduğu iddiası ile dava açmış olsa idi bu dava da idarî yargının konusuna girmeyecek, bilakis özel hukuk yargılamasını gerektirecektir.

Tam yargı davalarında üçüncü kişi, asıl tazminat alacaklısının kendisi olduğunu, idarenin işleminden davacının bir zarara uğramadığını iddia edebilir. Ancak burada da aslî müdahale davasından bahsedilemez. Çünkü ilk davayı açan kişi zarara uğramamışsa, zaten hak ihlali olmadığından davanın sıfat (husumet) yokluğundan esastan reddedilmesi gerekir. Öte yandan kişi, aracına zarar verildiği iddiasıyla tazminat istemine ilişkin bir tam yargı davası açtığında ve üçüncü kişi aracın kendisine ait olduğunu iddia ettiğinde öncelikle aracın malikinin tespit edilmesi gerekir ki bu da idarî yargının değil, adlî yargının görev alanına giren bir uyumsuzluktur.

Aslî müdahale davasının idarî yargıya uygulanabilir nitelikte olmadığını bir örnekle açıklamaya çalışalım: Memur (A) Ankara Adliyesinde 1. İcra Dairesine müdür olarak atanmış, bunun üzerine memur (B) aslında söz konusu kadroya kendisinin atanması gerektiğinden bahisle idarî işlemin iptali için bir dava açmış olsun. Bu durumda davacı memur (B), davalı idare (İ) iken, kadroya atanan memur (A) davalı idarenin yanında fer'i müdahil olarak yer alabilir. Peki, bu dava devam ederken üçüncü kişi (Ü), söz konusu kadroya ne (A)'nın ne (B)'nin atanmasının doğru olduğunu, bu kadroya kendisinin

¹⁰⁰ Yasin, agm, s. 442.

¹⁰¹ Yasin, agm, s. 442.

atanması gerektiği iddiası ile dava açarsa üçüncü kişi (Ü)'nün açtığı dava asli müdahale davası olabilir mi? Elbette bu soruya olumsuz cevap vermek gerekir. İlk olarak, üçüncü kişi (Ü)'nün, (A)'nın atanmasına ve kendisinin atanmamasına ilişkin işlemin iptali istemiyle idarî yargıda ayrı bir dava açmasında herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu yolla, asli müdahale davası ile elde edilmek istenilen yarar zaten sağlanmış olacaktır. İkinci olarak ise, üçüncü kişi (Ü)'nün davanın konusu üzerinde herhangi bir hak iddiası yoktur.

Asli müdahalede, üçüncü kişinin dava konusu edeceği talep niteliği itibariyle zaten ayrı bir dava konusu olarak ortaya çıktığından, yukarıda verilen örneklerde de görülebileceği üzere, uyuşmazlıkların konusu idarî yargının görev alanına giren bir konu olmamaktadır.

Asli müdahale davasında üçüncü kişinin hak iddiasında bulunmasını sadece üstün hak olarak görmemek gerekir. Zira görülmekte olan ilk davanın tarafları arasında muvazaa olması halinde de üçüncü kişi asli müdahale davası açabilir. Ancak idarî yargıda muvazaa söz konusu olamayacağından, üçüncü kişinin idarî yargıda asli müdahale davası açması mümkün değildir.

İYUK m. 31 hükmünün idarî davaların niteliği ile bağdaşmadığı gerekçesiyle uygulanmaması veya değişik şekilde uygulanması, uygulamada belirsizlik yaratmaktadır. Bu sebeple her ayrıntının kanunla düzenlendiği idarî yargılama usulünde, HMK'ya yapılan atıflar konusundaki bu belirsizliklerin de ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesindeyiz¹⁰².

KAYNAKÇA

- Akcan, Recep-Kaya, Cemil: Medenî ve İdarî Hâkimin Davaya Bakmaktan Yasaklılığı ve Reddi, (İÜHFM, C. 68, S. 1-2, 2010, s. 171-196).
- Akkaya, Tolga: Medenî Usul Hukukunda İstinaf, Ankara 2009.
- Akyol Aslan, Leyla: Medenî Usul Hukukunda Delil Tespiti, Ankara 2011. (Delil Tespiti)
- Akyol Aslan, Leyla: Medenî Usul Hukukunda Davadan Feragat, Ankara 2011. (Feragat)
- Ansay, Sabri Şakir: Asli Müdahale, (AÜHFD, 1950, C. 7, S. 3, s. 632-638).
- Arslan, Önder: İdarî Yargılama Usulünde Davaya Müdahale ve Davanın İhbarı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE, 2013.

¹⁰² Aynı yönde bkz. Yıldırım, age, s. 511.

- Arslan, Ramazan: Medenî Usul Hukukunda Yargılamanın Yenilenmesi, Ankara 1977.
- Arslan, Ramazan-Yılmaz, Ejder-Taşpınar Ayvaz, Sema : Medenî Usul Hukuku, Ankara 2016.
- Aslan, Kudret: Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması, Ankara 2016.
- Baumbach, Adolf-Lauterbach, Wolfgang-Albers, Jan-Hartmann, Peter : Zivilprozessordnung mit FamFG, GVG, Band 1, München 2010.
- Belgesay, Mustafa Reşit : Dava Teorisi, İstanbul 1943.
- Bilge, Necip: Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara 1967.
- Bilge, Necip-Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1978.
- Boran Güneysu, Nilüfer: Medenî Usul Hukukunda Karar, Ankara 2014.
- Candan, Turgut: Açıklamalı İdarî Yargılama Usulü Kanunu, İstanbul 2015.
- Çağlayan, Ramazan: İdarî Yargılama Hukuku, Ankara 2017.
- Demircioğlu, Yaşar: Medenî Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Hakkı Güvenceleri, Ankara 2007.
- Derdiman, R. Cengiz: İdarî Yargının Genel Esasları, İstanbul 2004.
- Diñç, M. İlhan-Candan, Turgut: İdarî Yargılama Usulünde Davanın İhbarı (Duyurulması), (Danıştay Dergisi, Y. 22, S. 84-85, Ankara 1992, s. 3-8).
- Doğanay, İsmail: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun Tesbiti Delaile Dair Hükümleri Üzerinde Bir İnceleme, (AD, 1954/7, s. 888-899).
- Duran, Lütfi: Türkiye Yönetiminde Karmaşa, İstanbul 1988.
- Erdal, Muhammed: İdarî Yargıda Fer'i Müdahale, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerinin İdarî Yargıda Uygulanması Sorunu, Ankara 2009.
- Ergen, Cafer: İdarî Yargılama Usulü Kanunu Şerhi, Ankara 2008.
- Ermenek, İbrahim: Medenî Usul Hukukunda Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması, Ankara 2015.
- Fasching W., Hans: Kommentar zu den Zivilprozeßgesetzen, 2. Band, 1. Teilband: EGZPO, §§ 1-73 ZPO, Wien 2002.
- G. Paulus, Christoph: Zivilprozessrecht, ErkenntnisverfahrenundZwangsvollstreckung, Springer 2004.

- Gören Ülkü, Nazlı: Dava Ortaklığı veya Davaya Müdahale Halinde Hâkimin Reddi Talebinde Bulunabilecek Kimseler, (DEÜHFD, C. 16, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan, Özel Sayı, 2014, s. 1613-1624).
- Görgün, Şanal: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2016.
- Gözübüyük, A. Şeref: Yönetmelik Yargı, Ankara 2016.
- Gözübüyük, A. Şeref-Dinçer, Güven: İdarî Yargılama Usulü, Ankara 2001.
- Gözübüyük, A. Şeref-Tan, Turgut: İdare Hukuku, C. II, İdarî Yargılama Hukuku, Ankara 2010.
- Günday, Metin: İdare Hukuku, Ankara 2003
- Heim, Franz Felician: Die Hauptintervention, München 1907.
- Kalabalık, Halil: İdarî Yargılama Usulü Hukuku, Konya 2015.
- Kalafat, Ahmet: İdarî Yargılama Usulü Kanunu'na Göre Üçüncü Şahısların Davaya Katılması (Müdahalesi), (TBBD, S. 73, 2007, s. 196-216).
- Kaplan, Gürsel: İdarî Yargılama Hukuku, Bursa 2016. (Yargılama)
- Kaplan, Gürsel: İdarî Yargıda Dava Açma Süresi, Ankara 2007. (Süre)
- Karafakih, İsmail Hakkı: Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara 1952.
- Karavelioğlu, Celal-Karavelioğlu, Erdem Cemil: İdarî Yargılama Usulü Kanunu, Ankara 2016.
- Karslı, Abdurrahim: Medenî Muhakeme Hukuku, İstanbul 2012.
- Kirch, Naftali: Die Hauptintervention und ihre Ausgestaltung in den schweizerischen Kantonalen Zivilprozeßordnungen, Zurich 1934.
- Knepper, Kurt: Hauptintervention und Drittwiderspruchsklage, Köln 1941.
- Koussoulis, Stelios: Aktuelle Probleme der Hauptintervention, (ZZP 100, s. 211-229).
- Ksoll, Eberhard: Zivilprozeßrecht, 2. Auflage, Düsseldorf 1971.
- Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. III, İstanbul 2001. (C. III)
- Kuru, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usulü, C. IV, İstanbul 2001. (C. IV)
- Lüke, Gerhard-Wax, Lüke: Münchener Kommentar zur Zivilprozeßordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen, Band 1, §§ 1-354, 2. Auflage, München 2000.
- Musielak, Hans-Joachim: Kommentar zur Zivilprozessordnung, München 2002. (Kommentar)
- Musielak, Hans-Joachim: Grundkurs ZPO, 7. Neubearbeitete Auflage, München 2004. (Grundkurs)

- Namlı, Mert: Türk ve Fransız Medenî Usul Hukuku'nda Yargılamanın Yenilenmesi, İstanbul 2014.
- Nedimoğlu, Ruhi: Danıştayda Görülen Davalarda Katılma, (ABD, 1976/1, s. 63-69).
- Odyakmaz, Zehra: İdarî Usulden Beklediklerimiz, (T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler, 17-18 Ocak 1998, Ankara, s. 2-5).
- Onar, Sıddık Sami: İdare Hukukunun Esasları, C. III, İstanbul 1966.
- Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukuku, Ankara 1979. (Yargılama)
- Önen, Ergun: Medenî Yargılama Hukukunda Sulh, Ankara 1972. (Sulh)
- Özekes, Muhammet: Medenî Usul Hukukunda Asli Müdahale, İzmir 1995. (Müdahale)
- Özekes, Muhammet: İcra ve İflâs Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara 1999. (İhtiyati Haciz)
- Özer, Tülay: HUMK'tan HMK'ya Medenî Usul Kanun Tasarıları, İstanbul 2012.
- Pekcanitez, Hakan: Medenî Usul Hukukunda Fer'i Müdahale, Ankara 1992. (Müdahale)
- Pekcanitez, Hakan: Die Interventionsarten im türkischen Zivilprozeßrecht, (ZZP 105, s. 469-48). (Interventionsarten)
- Pekcanitez, Hakan-Atalay, Oğuz-Özekes, Muhammet: Medenî Usul Hukuku, Ankara 2013.
- Picker, Eduard: Die Drittwiderspruchsklage in ihrer geschichtlichen Entwicklung als Beispiel für das Zusammenwirken von materiellem Recht und Prozeßrecht, Köln-Berlin-Bonn-München 1981.
- Postacıoğlu, İlhan E.: Medenî Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975.
- Prütting, Hanns-Gehrlein, Markus: ZPO Kommentar, 1. Auflage, Luchterhand 2010.
- Rosenberg, Leo-Schwab, Karl Heinz-Gottwald, Peter: Zivilprozessrecht, München 2010.
- Rüzgaresen, Cumhuri: Medenî Muhakeme Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi, Ankara 2013.
- Sarısözen, M. Serhat: Usul Ekonomisi İlkesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki Yansımaları, (FÜHFD, 2013/1, S. 1, s. 63-90). (Usul Ekonomisi)
- Sarısözen, M. Serhat: Medenî Usul Hukukunda Soru Yönelme ve Çapraz Soru, Ankara 2016. (Soru Yönelme)

- Schilken, Eberhard: Münchener Kommentar zur Zivilprozeßordnung, München 1992.
- Sirmen, A. Lale: Eşya Hukuku, Ankara 2016.
- Staehelin, Ernst: Die Nebenparteien im Zivilprozeß, Basel 1981.
- Staehelin, Ernst-Schweizer, Silvia: Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung, 2. Auflage, Sutter-Somm/Hasenböhler/Leuenberger, 2013.
- Stein, Friedrich-Jonas, Martin: Kommentar zur Zivilprozessordnung, Tübingen 2003.
- Şener, Oruç Hami: Medenî Yargılama Hukukunda Tarafların İsticvabı, (YD, 1990/1-2, C. 16, s. 59-76).
- Tanrıver, Süha: Medenî Usul Hukuku, C. I, Ankara 2016. (Usul)
- Tanrıver, Süha: Medenî Usul Hukukunda Derdestlik İtirazı, Ankara 2007. (Derdestlik)
- Tercan, Erdal: Medenî Usul Hukukunda (Kesin Sürelerin Kaçırılması Halinde-Hali Sabıka İrca) Eski Hale Getirme, Ankara 2006. (Eski Hale Getirme)
- Tercan, Erdal: Medenî Usul Hukukunda Tarafların İsticvabı (Tarafların Bilgisine Delil Olarak Başvurulması), Ankara 2001. (İsticvap)
- Thomas, Heinz-Putzo, Hans: Zivilprozeßordnung, 18. Neubearbeitete Auflage, Leinen 2016.
- Tiryaki, Fuat: Derdestliğin Şartları, (ABD, 1979/2, s. 34/40).
- Tosun, Mehmet-Tan, Emre: İdarî Yargıda Davaya Müdahale (Uygulama ve Teori Açısından İnceleme), (UMD, 70. Yıl Armağanı, S. 5, s. 827-877).
- Tutumlu, Mehmet Akif: Hukuk Yargılamasında Hüküm ve Gerekçe, Ankara 2014.
- Türk, Ender: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Işığında İdarî Yargılama Hukukunda Üçüncü Kişilerin Davaya Müdahalesi, (AÜSBD, 20. Yıl Özel Sayısı, C. 13, 2013, s. 99-113).
- Uler, Yıldırım: İdarî Yargıda İptal Kararının Sonuçları, Ankara 1970.
- Ulukapı, Ömer: Medenî Usul Hukukunda Dava Arkadaşlığı, Konya 1991. (Dava Arkadaşlığı)
- Ulukapı, Ömer: Medenî Usul Hukukunda Derdestlik ve Sonuçları, (YD, 1995/4, 395-442). (Derdestlik)
- Üstündağ, Saim: Medenî Yargılama Hukuku, C. I-II, İstanbul 2000.

- Wieczorek, Bernhard-Schütze, Rolf A.: Zivilprozeßordnung und Nebengesetze Großkommentar, 3. Auflage 1994.
- Yaman, Sadettin: Adli ve İdarî Yargıda Davaya Müdahale (Katılma) ve İdarî Yargıda Asli Müdahalenin Kabulüne Duyulan İhtiyaç, (THD, Haziran 2008, S. 22, s. 95-104).
- Yasin, Melikşah : İdarî Yargılama Usulünde Davaya Müdahale, (İÜHFM, C. LXIX, S. 1-2, s. 439-451). (Müdahale)
- Yasin, Melikşah : İdarî Yargılama Usulünde Davadan Feragat ve Davayı Kabul, (EÜHFD, C. VIII, S. 3-4, 2004, s. 149-184). (Feragat)
- Yavaş, Murat: Medenî Usul Hukukunda Temyiz, Ankara 2015.
- Yıldırım, Turan: İdarî Yargı, İstanbul 2010.
- Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Ankara 2012. (Şerh)
- Yılmaz, Ejder: Usul Ekonomisi, (AÜHFD, 2008, C. 57, S. 1, s. 243-274). (Usul Ekonomisi)
- Yılmaz, Ejder: Medenî Yargılama Hukukunda Yemin, Ankara 1989. (Yemin)
- Yılmaz, Ejder: Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Ankara 2013. (Islah)
- Zöllner, Richard: Zivilprozessordnung, Köln 2009.